

Posudek vedoucí práce na bakalářskou práci Hany Buchtelové *Jazyková změna v českém znakovém jazyce: gramatikalizace znaku STÁT-SE*

Hana Prokšová, Ústav jazyků a komunikace neslyšících FF UK, 2018

Bakalářská práce Hany Buchtelové je svým tématem a zpracováním v rámci studentských prací vznikajících na našem oboru v tom nejlepším slova smyslu ojedinělá. Nejen že se zabývá významným jevem jazykové změny, konkrétně procesem gramatikalizace ve znakových jazycích, tedy tématem nanejvýš aktuálním a – snad nejen z mého pohledu – velmi zajímavým, ale činí tak metodikou pro takové prvotní zkoumání nanejvýš vhodnou, a tou replikou studie zahraniční. Práce na základě odborné literatury zpracovává pojem jazykové změny s jeho různými aspekty jak výběrově v mluvených jazycích, tak ve znakových jazycích. Zohledňuje již bohatě zpracované téma změny s fonologickými aspekty (pohyb ve znakovacím prostoru, změny tvaru ruky apod.), ale i oblasti méně zmapované, jakými jsou změny gramatických a sémantických rysů znaku. Podloží teoretického výkladu je posléze využito pro studii možné jazykové změny znaku STÁT-SE, respektive STALO, modelem je jí studie Benjamina Anibla a Corrine Occhino-Kehoe *What's Happening with HAPPEN? The Grammaticalization of HAPPEN in American Sign Language* z roku 2014.

Téma bylo pro autorku nové, a přestože se jej v počátcích obávala, ujala se jeho zpracování se zájmem a značnou poctivostí. Práce nevznikala překotně, veškeré nejasnosti v oblasti výkladové, a zejména při analýze materiálu autorka systematicky konzultovala s rodilými mluvčími, tlumočnicí i s lingvisty. Takový postup se ve výsledku zúročil v tom, že text je koherentní, obsahem netriviální, a přesto rozsahem uměřený. Autorka musela nastudovat poměrně obsáhlé množství literatury, a to obecně lingvistické i zaměřené na lingvistiku znakových jazyků. Pokud by text četl čtenář bez předchozích znalostí procesu gramatikalizace, v textu by se podle mě dobře zorientoval. Přesto jsem si při jeho konzultování a následném finálním čtení mohla i já, mající o dané problematice hlubší povědomí, mnohé utřídit zvláště v konkrétních bodech jazykové změny u (českého) znakového jazyka. Jedním z takových bodů je třeba to, jakým způsobem jsou ve znakových jazycích změny na škále gramatičtější–sémantičtější nebo konkrétnější–schematičtější (abstraktnější) provázány se změnami fonologickými.

Samotná replika studie je pak provedena velmi dobře. Autorka bohužel neměla možnost zahrnout do zkoumaného materiálu i data korpusová, omezila se proto na data z uveřejněných videí (k jejichž zpracování získala potřebné souhlasy), která tvořila část materiálu i v analýze vzorové. Autorka rozumně vyřešila potřebu sběru pouze těch projevů, v nichž se zkoumaný znak vyskytl. U analýzy tohoto typu nelze stanovit jasná kritéria pro docílení reprezentujícího vzorku, nejsou-li k dispozici vyvážené korpusy spontánních projevů, podstatná tak byla pouze (náhodná) pluralita mluvčích a taková kvalita nahrávky, která by umožnila sledovat kýžené aspekty produkce. Do budoucna by bylo potřebné ověřit výsledky na datech pořízených za konkrétních podmínek, např. s jednotně vzdálenou kamerou snímající prostor z téhož úhlu. Pro analýzu projevů si autorka osvojila práci s programem ELAN a stanovila kritéria segmentace projevu. V samotném rozboru projevů pak byly hodnoceny různé kvality znaku nejen v souladu se studií vzorovou: funkce znaku v projevu, fonologické aspekty provedení znaku, syntaktická pozice, ale i rozšiřující: mluvní komponent, kombinace s formantem času, pozice v rámci výpovědi, resp. úseku projevu. Během analýzy bylo potřeba učinit mnohá rozhodnutí a dospět k co největší systematizaci hodnocení. Autorka nic z toho nepodcenila, sama předkládala řešení i komplikovanějších otázek, např. jak uchopit fonologickou redukci nebo jak se vyrovnat s pozicí znaku ve vztahu k výpovědnímu celku, a opakovaně je konzultovala s rodilými mluvčími i se mnou jakožto vedoucí práce. Text tak předkládá komplexní návrhy hodnocení těchto jevů a nabízí skvělý výchozí materiál dalším lingvistickým bádáním.

Možná právě proto, že bylo třeba učinit několik koncepčních rozhodnutí, předkládá autorka svoji práci s pokorou, místy snad až přílišnou. Analýza i její výsledky jsou podle mě přesvědčivé a z hlediska metodologie na úrovni, která může konkurovat studiím odborně vyspělejších autorů. Těší mě nejen výsledek celé práce, ale zejména proces jejího vzniku, protože věřím, snad ne planě, že autorku vědecky posunul. Bylo by jen prospěšné, kdyby práce vyvolala zájem, pochopitelně včetně kritiky a třeba i pozdějších revizí některých zvolených postupů, aby se mohl výzkum v této oblasti nadále rozvíjet.

Společně s autorkou jsme v původní studii odhalily nejasné vymezení funkce markeru evidenciality a diskurzního markeru, autorka se s tímto problémem ovšem po studiu různých zdrojů podle mě vyrovnala dobře. Práce tak upozornila na to, že pro jakékoli další výzkumy v této oblasti bude třeba tyto jevy dobře postihnout.

Za problematické místo bych označila rovinu překladů projevů do češtiny, které jsou ze stylového hlediska toporné, výjimečné nejsou syntaktické nedostatky. Vím ovšem, že překlady autorka konzultovala s povolanými, proto nechci svoji kritiku zbytečně rozvíjet. Podstatné je, že analýza nevychází z roviny překladu, ale z projevu původního, překlad je tedy orientační a snad by se dalo argumentovat tím, že se snaží působit jako spontánně mluvený projev v češtině.

Po jazykové stránce je práce zpracována pečlivě, a dokonce i typografická podoba je uspokojivá, což u prací na této úrovni studia nebývá běžné. Pro lepší orientaci je podle mě vhodnější uvádět do obsahu i podkapitoly s číslováním několikerého řádu.

Otázky k obhajobě:

Prosím autorku o stručné vysvětlení, jak vnímá rozdíl mezi pozicí v rámci syntaktického celku a pozicí ve vztahu k výpovědi. Proč se rozhodla je v analýze vydělit? Ukázalo se, že znak z hlediska těchto dvou kritérií chová spíš podobně, nebo spíš jinak?

Dokázala by autorka zhodnotit, která průvodní okolnost změny funkce se jí hodnotila nejhůře a proč?

Které další znaky by mohlo být do budoucna zajímavé z hlediska procesu jazykové změny, resp. gramatikalizace zkoumat?

Bakalářskou práci Hany Buchtelové pokládám za kvalitní a přínosné dílo, které bez diskuse dostojí požadavkům kladeným na práce bakalářské, podle mě je dokonce převyšuje. Práci doporučuji s radostí k obhajobě a navrhuji ji klasifikovat stupněm výborně.

Praha 9. srpna 2018

Hana Prokšová